

31. prominouti, pokud se týká, dáti povolení k odpisu účetních schodků nebo nedobytných pohledávek, dále ztrát na materiálních a předmětech inventárních, pokud celková peněžitá hodnota od případu k případu nečiní více než 500 zl. a v témž roce v celém okresu ředitelství více než 5000 zl., při čemž vyhrazeno jest právo stíhati záležitosti takové cestou disciplinární;

32. odváděti přímo do státních nebo jiných k tomu určených pokladen přebytky peněžité dopravou vytěžené;

33. zastupovati státní správu železniční při železničních odborných poradách a jednotách.

Ředitelství finanční zemská viz Úřady finanční.

Ředitelství pošt a telegrafu viz Poštovníctví.

Řehole (Řády náboženské, Ordines religiosi).

I. Pojem.

Život řeholní vznikl ze snahy Bohu co nejdokonaleji sloužiti a dle toho poslouchati nejen příkazů, nýbrž i rad, vystříhati se zneužívání statků pozemských a vlastních sil a k vůli vystříhání se toho zneužívání zcela vzdáti se statků pozemských, života rodinného a osobního svobodného sebeurčení, čehož lze nejlépe dosíci společným spoluzitím dle pevně vytčených pravidel životních a trvalou vázaností sliby. Osoby takto spolčené tvoří pak v křesťanské obci zvláštní stav, jenž se v mnohém liší od stavu duchovního i laického. K tomuto zvláštnímu stavu a k pevné řeholi životní poukazuje výraz »ordo«, na účel zvláštní bohoslužby a na vázanost k ní vztahuje se pak výraz »religio«. Podstata řeholnictví spočívá dle toho ve třech naznačených slibech: slibu dobrovolné chudoby, ustavičné zdrženlivosti a poslušnosti k představeným. Zejména touto poslední umožňuje se teprve tu více tu méně spoluzití více osob; přes to užívalo se výrazu »mnich« (monachus od *μόνος* jediný), který poukazoval na poustevnický život nejstarších asketů, i ohledně kenobitů (od *κοινός* = společný a *βίος* = život) a též i dům pobytu jich sloužící zván byl monasterium. Pro řeholnice obvyklý výraz »jeptiška« pochází z egyptského a značí »nevdaná«. Sliby mohou býti různého druhu. Sliby mohou býti učiněny na určitý čas (sliby dočasné) neb na doživotí (sliby věčné); tyto lze opět složiti způsobem méně slavnostním (sliby jednoduché) neb způsobem slavnějším (sliby slavné). Jednoduché sliby mohou býti zrušeny jak řeholním společenstvem propuštěním dotyčného, tak dobrovolným vystoupením udělenou dispensí; slavné sliby může společenstvo jen stěží zrušiti a pokud se týče propuštěného, není to nikdy úplně možno; mimo to mají slavné sliby v zápětí daleko přísnější závazek, zvláště nezpůsobilosť jmění nabývati a manželství uzavírati, kdežto jednoduché sliby o sobě činí taková jednání nedovolenými. Katolická církev pokládá za řehole v přísném smyslu neb za řehole formální jen takové, ve kterých se skládají slavné sliby. Slavnost slibů řeholních nespočívá však v nějakých vnějších solenitách neb ve vyšším stupni subjektivního se oddání účelu řádovému, nýbrž slavnými jsou ty sliby, které církev za slavné pokládá, a formálními řády jsou tudíž ty, jež byly nejvyšší církevní autoritou v tomto smyslu schváleny. Všechny ostatní jsou jen řády v širším smyslu a slují dnes obyčejně kongregacemi.

II. Dějinný vývoj a organizace.

Od počátku 4. století po Kristu rozkvetl život mnišský neobyčejně rychle a mocně předkem v Egyptě a brzy i v ostatním Orientu, pokud

se tento stával křesťanským. Z vynikajících mužů rozvoj tento podporujících sluší předkem jmenovati sv. Basilia († 379), jehož řádovou řeholí řídí se dnes všichni řecko-východní mniši. I na západě vyskytují se ve 4. a 5. století všude mniši, kteří však ještě nikde nejsou jednotně a pevně zorganizováni. Je zorganizoval teprve sv. Benedikt z Nursie († 543) a i na dále byl to řád Benediktinů, který ve všech křesťanských zemích evropských pustil hluboko kořeny a vynikajícím způsobem zúčastnil se zavádění nové vzdělanosti a rozšiřování křesťanského učení v zemích ještě pohanských. Zvláštním pokrokem benediktinské řehole je zavedení doživotních slibů po přestálém noviciátě a velmi účelné uspořádání činnosti řádové rozdělené v modlitbu a práci. Zmíniti se jest o řeholi slavného učitele církevního sv. Augustina († 430), na jejíž základě ustavilo se množství řádů v pozdějším středověku.

Ježto pílí a šetrností mnichů nabyly jednotlivé domy řádové brzy značného majetku, ohrožena byla tím přísná disciplína v mnohém směru; osoby nepovolané zmocňovaly se opatství, mniši prohřešovali se slibům svým. Bylo třeba časem oprav. Původně samostatné jednotlivé domy řádové byly spojeny ve větší svazky, které též sluly kongregacemi, na př. kongregace Clugnská, z Camoldoli, Hirsan. Nové větve utvořily se na základě zosířené řehole ze starého řádu Benediktinů, jako Cisterciáci. Podstatná změna nastala však tím, že téměř současně sv. František z Assisi († 1126) a sv. Dominik († 1121) založili dva velké řády, kde nejen, jak dosud, jednotliví členové, nýbrž i dům řádový neb komunita majetku míti nesměl, nýbrž byl na almužnu odkázán (odtud mendikanti neb řády žebravé). K tomuto zařízení připojili se později též Karmelitáni, Servité a Augustiniáni; Dominikáni vrátili se však později k společnému majetku a i mezi Františkány a Karmelitány utvořila se brzo vedle přísné observance i observance mírnější; konventuálové, kteří budovali větší konventy a krásnější kostely, obuv nosili (»Calceati« protivou k »bosákům« neb »Discalceati«) a jiných ulehčení si dopřávali. Další změny, jež mendikanti způsobili v pozdějších řádech, jsou ty, že nyní domy řádové několika zemí podléhaly provinciálnímu představenému, jenž z pravidla sídlil v Římě. Tím vzala za své posavadní stabilitas loci, dle níž každý mnich setrvati měl v domě, v němž do řádu vstoupil, a byla tudíž tím docílena možnost jednotlivce na více místech upotřebiti. Konečně bylo změněnému duchu času i tím vyhověno, že s posavadním převahou pozorovacím (kontemplativním, t. j. pozorování pravd náboženských věnovaným) životem spojen byl i život více aktivní, milosrdným skutkům, kázáním a jinakým službám správy duší věnovaný. Novověkým řádům není již kontemplace účelem, nýbrž spíše prostředkem k povznesení a oduševnění činnosti. Od 16. století nevznikly vůbec skoro žádné nové řády v přísném smyslu, nýbrž jen kongregace, jejichž svobodnější ústava umožňuje jim spíše sloužiti rozmanitým účelům vyučování, ošetřování nemocných, misí atd. Zvláště to platí o ženských kongregacích protivou k vlastním řádům ženským, při nichž jest přísná klausura (t. j. ustavičná uzavřenost uvnitř domu řádového) nezbytnou. Založení nových kongregací a tím spíše i založení nových domů kongregacemi již stávajícími může dle platného práva církevního schváliti biskup diecesální; jen když ústav takový se osvědčil po delší dobu, bývá mu uděleno papežské pochválení neb odporučení, což však podstatně sluší lišiti od aprobace v odst. I. dotčené, kterou se totiž ústav povyšuje za řád formální. Ku složení jednoduchých slibů žádá se

odbytý jednoroční noviciát v témž ústavu a stáří 16 roků; slavné sliby mohou býti složeny teprve za 3 léta po jednoduchých. Složení slibů sluje též vyznáním (professio), a ten kdo slib skládá, nazývá se odtud professus. Okolnost, že professi přijímají též duchovní svěcení (viz čl. Duchovenstvo), jak se to dnes většinou děje, nemá zvláštního vlivu na postavení, jehož professi nabyli. Z jurisdikce diecesálního biskupa jsou řády ve všech vnitřních t. j. řádových záležitostech vyňaty (eximovány) a podléhají jen svému představenému, jich vnější činnost, najmě správa duší, podléhá však biskupovi, a ústavy ženské jsou vůbec pod jeho dohledem. Nejvyšší instancí pro sporné případy je římská congregatio episcoporum et regularium.

III. Přehled mužských řádů dle nynější oficiální obvyklé klassifikace.

1. Řeholní kanovníci (dle řehole sv. Augustina): a) z Lateránu (v Rakousku na př. v Klosterneuburce, ve sv. Florianu, v Herzogenburku a j.). b) Premonstráti (na př. na Strahově v Praze, v Teplé, v Neureischi, Gerasu, Wiltenu a j.). c) Sv. Kříže.

2. Mnnišské řády; z těch nejznámější: řečtí Basiliani (rusínští v Haliči), rumunští v Sedmíhradech, Benediktini s mnohými kongregacemi (na př. Beourounskými a Emauskými v Praze zastoupeni) a slavnými ústavy v Melku, Kremsmünsteru, Göttweihu, Saitenstettenu, Admontu, Rajhradě, sv. Marketě, Broumově a j.); Cisterciáti (na př. v Oseku, ve Vyšším Brodě, Sv. Kříži, v Lilienfeldu, Zwettlu a j.); Trapisté, Kartouzští atd.

3. Mendikanté: Dominikáni, Františkáni (odvětví: Observanti, Konventuálové neb Minorité, Kapucíni a j.); Augustini-eremité, Karmelitáni, Serviti, Milosrdní bratří atd.

4. Řeholní klerikové: Theatini, Barnabité, Jesuité, Piaristé etc. Kromě těchto 4 tříd vlastních řádů jsou ještě:

5. Duchovní řádové rytířští: řád německých rytířů (s náčelnictvím v Rakousku), Johannité nebo Maltáni (s priorátem v Praze a j.), křížovníci s červenou hvězdou (sídlo generálního velmistra v Praze).

6. Duchovní společenstva neb kongregace ve velkém počtu; mezi nimi Lazaristé, Redemptoristé neb Liguoriani, Passionisté, Maristé a řada jiných společenstev, hlavně za účelem zahraničních misí.

7. Náboženské ústavy (laická společenstva), mezi nimi Alexiani a křesťanští školní bratři jsou nejznámější. (Viz čl. Kláštery.)

Řeky.

I. Zásady všeobecné.

Ve středověku osobovali si zaměpánové právo ochrany řek podobně jako silnic a požadovali na všech osobách provozujících plavbu po veřejných vodách, jakož vůbec i na obchodních lodích cla a dávky; ponenáhlu vytvořila se zásada, že větší řeky jsou předmětem výsostních práv zaměpánů. Leč zásada tato nenabyla všeobecného průchodu a uznání, obmezujíc se ve většině zemí tu více tam méně na zeměpanské právo vrchního dozoru nad používáním řek. Brzy ujalo se a v zákonodárství přijato bylo stanovisko práva římského, že totiž větší řeky sluší pokládati za res communes omnium. V dalším vývoji pak práva říčního stopovati lze co do používání veřejných řek tyto zásady:

1. Veřejnou jest řeka, jak stanoví právo římské, jejíž pravidelný tok jest stálý (flumen perenne), kdežto dle práva německého jest veřejnou řeka splavná t. j. způsobila ku plavbě lodí a vorů.